

DE LANGZAME LEZER

DE LANGZAME LEZER

Kees Weidinger

© 2019 C. Weidinger/ Uitgeverij U2pi

Titel: De langzame lezer
Auteur: Kees Weidinger
Omslag: Anne Weidinger

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag
Druk: Jouwboekdrukkerij.nl

ISBN: 978-90-8759-901-0
NUR: 300

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voor Lieske

Hoofdstuk 1

Vraag hem maar liever niets. Zeker niet wanneer hij in het juiste ritme zit, net zijn cadans gevonden heeft, waardoor hij haast vloeiend woord na woord kan lezen, zelfs hele zinnen achter elkaar. Pagina na pagina leest Daniël boek na boek. Telkens weer een loodzware, schier onmogelijke opgave, maar het moet, het is een opdracht: de inhaalslag van Daniël Reineck. De kamer binnengaan kan wel, maar daar dan niet de rust komen verstoren met hardop denken of onnodig dingen verzetten en al helemaal niks vragen of meedelen.

Hoofdstuk 2

Amper vier weken oud, mocht of wilde zijn moeder hem niet meer hebben en belandde hij op de kinderafdeling van een Delfts ziekenhuis. Daar lag hij, beschikbaar gesteld door de instanties, voor een echtpaar dat adoptie overwoog. De regelgeving daaromtrent was toen, vlak na de tweede wereldoorlog, vaag. Beter geen procedurele missers of gedoe rondom de transfer, daar ging het om, meer dan om het lijdend voorwerp. Maar er kon zeker ook afgeweken worden, van wat toen gold als gangbare procedure. Daniels nieuwe bestemming was het resultaat van de vriendschappelijke band tussen het echtpaar Gazda met kinders en Mejuffrouw Mr. Aleid Rooze van de raad voor de kinderscherming. Het officieel wettelijk afwickelen van deze kinderverdracht met bemoeienis van de kinderrechtter en het zetten van de benodigde handtekeningen zou nog twaalf jaren op zich laten wachten.

Hoofdstuk 3

Ook wanneer Daniël in afzondering en ongestoord zijn boek leest, kan het zijn dat hij het zélf is die dat proces verstoort. Zoals bij een film het ene beeld kan overvloeien in het andere, zo doet hij iets soortgelijks met het verhaal van het boek en de in hemzelf opgeslagen vertelling van zijn eigen geschiedenis, zonder dat die twee iets met elkaar gemeen hoeven te hebben. Hij is niet alleen dyslectisch, waardoor hij leest zoals een stotteraar spreekt, Daniël schrijft zichzelf ook een vorm van autisme toe, dat hem belet volkomen ontvankelijk te zijn voor wat het boek hem aan verhaal aanbiedt. Hij dwaalt af. De boeken die hij zo graag lezen wil, voeren hem telkens weer naar zijn eigen, nooit vastgelegde verhaal. Aan het eind van elke leessessie zal hij - dodelijk vermoeid - het boek terzijde leggen en met moeite zo'n acht pagina's opgeschoten zijn in een boek, waarvan hij gewoontegetrouw eerst met zorg heeft vastgesteld hoeveel pagina's het telt: dit keer driehonderd zesenvijftig. Nog een paar berekeningen op basis van aannemelijke gemiddelden leert hem dat het uitlezen van het boek in kwestie hem twee en een halve maand gaat kosten. "Godverdomme, dat kan nooit kloppen", zegt Daniël geërgerd tegen zichzelf en tot het opengeslagen boek op zijn schoot. "Dat zijn met moeite vijf boeken per jaar. Nou, tien dan." Er zitten natuurlijk ook boeken bij die minder pagina's tellen. De uitkomst van de berekeningen bevalt hem niks. Vierenzestig jaar oud is hij nu en hij stelt zich voor dat hij nog zestien jaar te gaan heeft. Veronderstel nou eens dat hij niet voortijdig door infarcten, kanker, dementie of een mix van dat alles getroffen wordt, dan heeft hij tot zijn tachtigste nog honderdenzestig boeken te gaan. Het is niet waar, onzin is het. Hij moet bij volgende leessessies nog drastischer maatregelen treffen, om afleidingen van welke aard dan ook te voorkomen. Dat lijkt een simpele opgave, maar is het niet. Zit Daniël halverwege een pagina en wendt hij slechts heel even zijn blik op iets anders, de gloeiende

houtblokken die iets verzakken in de kachel of de hond die een slui-
pende wind laat, dan kan hij onmogelijk, teruggekeerd bij de pagina,
de verlaten zin terugvinden, laat staan het laatste woord herkennen,
om dan vanaf daar het lezen te hervatten. Zo begint hij dus meerdere
malen opnieuw bovenaan de pagina om er zeker van te zijn niets over
te slaan. Ook het steeds weer vastlopen in mooi geconstrueerde zinnen
als gevolg van het fout lezen van één enkel woord, werkt vertragend
en ontmoedigend. Daniël troost zich met de gedachte dat wanneer
hij straks het laatste woord onderaan pagina driehonderdzesenvijftig
gelezen zal hebben, hij het boek ook letter voor letter gelezen heeft.

Hoofdstuk 4

Beiden komen voort uit voorname steenrijke families. Hij, Sándor Gazda, was zoon van Hongaars joodse grootgrondbezitters en zij, Hilde Strijen, was dochter van een welgestelde herenboer en rentenier. Kinderen van patriciërs, van wie de ouders, voor de Tweede Wereldoorlog, leefden van de opbrengst van hun bezittingen.

Sándor Gazda bestond voornamelijk uit hersens. Zijn intellectuele vermogens en eruditie tartten elke verbeelding. Hoe zoveel kennis opgeslagen kon zijn in deze enigszins schuwe, overbescheiden man met zijn kleine, tenger gestalte.

De wetenschapper Doctor Sándor Gazda mocht dan gespecialiseerd zijn in de fysische chemie en röntgenspectrografie, ondanks zijn gespecialiseerde kennis en veelzijdige ervaring op chemisch gebied, ging zijn eigenlijke belangstelling en hart uit naar geschiedenis, kunst en letterkunde, op welke terreinen hij zich een diepgaande kennis had verworven. Bescheidenheid en zelfkritiek weerhielden hem lang zijn eruditie en literaire gaven productief te maken.

Hilde Strijen was een knappe vrouw, fris vooral, en op een enkel triest voorval na, nooit geplaagd door ongemak of tegenslag en dat was zichtbaar, zoals je omgekeerd bij een ander kunt zien hoe het leven er juist op heeft ingehakt. Veel matig pianospel of liever voorzichtig pianospel; wel liefde voor het instrument en de gekozen muziek, maar geen gepassioneerdeheid, geen uitbundigheid en geen schaamteloosheid om eigenzinnig de voorgezette noten te interpreteren. Een vrouw die als meisje nooit een huis betrad waar niet ergens in een vertrek een vleugel stond. Iedereen binnen haar omgeving maakte muziek, beheerste een instrument, maar niemand die ermee uitblonk, veel meer enthousiasme en plezier dan talent. Niemand die dat ook van iemand binnen die gezelschappen verwachtte of verlangde. Zolang je maar met regelmaat een altviool onder je kin klemde of je lippen

vervormde tegen het mondstuk van een dwarsfluit, mocht je blijven. Zo rond de jaren twintig van de vorige eeuw was het dat zij opgroeide op het Veluws familielandgoed van haar ouders. Zij, noch haar broer, bezochten de lagere school, de schoolse leerstof werd ze thuis één middag per week bijgebracht door een jezuïet. Want ofschoon ze nauwelijks religieuze of kerkelijke inspanningen pleegden, zagen zij zichzelf als rooms-katholiek gedoopt en dus voor eeuwig verbonden met die kerk en onderhielden zij onwillekeurig ook banden met de roomse elite.

Sándor Gazda voltooit het gymnasium te Boedapest en studeert gedurende de oorlogsjaren onder andere in Zürich en Leeds, wat hem als jood uit handen van de nazi's houdt. In Leeds ontmoet hij Hilde Strijen, door haar ouders voor een jaar daarheen gezonden, om er een nutteloze eenjarige studie van het een of ander te volgen en haar Engels te vervolmaken. Zij heeft niet de minste ambitie om zich academisch te vormen en een eigen carrière te maken. Een man een gezin en een vleugel, dat is haar bescheiden wens, bescheiden in het licht van haar afkomst. Na die eerste ontmoetingen volgen er meer en een innig verliefd liefdespaar vertrekt naar Nederland om daar in 1942 met elkaar in het huwelijk te treden. Ze bewonen een etage van een huis van Hildes vader aan de Amsterdamse Amstel, maar wanneer het daar voor Sándor te gevaarlijk wordt, nemen ze hun intrek bij haar ouders in Apeldoorn. Kort daarop wordt hun dochtertje Marika geboren en zal Sándor met regelmaat verdwijnen in een speciaal daartoe gebouwd ondergronds onderkomen achter de ommuring van een weelderig uitgegraven stuk tuin, door de familie aangeduid als 'de gezonken tuin'. Sándors in Hongarije achtergebleven joodse familie zal op gruwelijke wijze met het nazimonster te maken krijgen. Vader Strijen is als verzetsman constant in gevaar en voor allen is de toekomst volkomen ongewis; ofschoon vergeleken met velen, nog steeds in goeie doen, is van een onbekommerd leven geen sprake meer.

Hoofdstuk 5

Daniël is vastgelopen in een zin van Nescio en legt het boek geërgerd opengeslagen op zijn buik. Nog een keer dan maar, maar weer leest hij een woord dat met de rest van de zin geen enkel verband houdt. ‘Op den toren van regen had ik gestaan’, leest hij opnieuw, maar wat is: op de toren van regen? Regen wordt vervolgens redeneren: op de toren van redeneren had ik gestaan, dat is nog onbegrijpelijker dan op den toren van regen. Na regen en redeneren - beiden onzinnig - leest Daniël de daarop volgende woorden juist, maar de zin doet het niet meer: Op den toren van redeneren had ik gestaan en de verte gezien. De betreffende zin bevindt zich in zijn uitgave van het boek op pagina eenenzestig, zo ongeveer in het midden. Daar waar hij vastloopt in de tekst zal hij in zichzelf opslaan en voor altijd onthouden: boek, paginanummer en regel. Zou de hond nu ook nog eens zijn aandacht trekken, midden in deze voor hem onleesbare zin, dan wordt lezen echt heel hard werken. Zoals je een stotteraar maar liever geen tumtummities kan laten zeggen, zo moet je Daniël geen woorden laten lezen waar onhoorbare medeklinkers in voorkomen. De H in Rhenen was het struikelblok: hij, de figuur in kwestie, had op de toren van Rhenen gestaan om van daaraf de verte te zien. Daniël is ervan overtuigd: lezen geschiedt op basis van herkenning. Hoe sneller je de uit lettertekens samengestelde woorden herkent, des te sneller je leest. Daniël leest geen woorden, hij leest letters, die hij eerst tot woorden moet rangschikken. Hij kent ze wel, die snellezers, die even een weekje gaan uitpuffen in een huisje ergens in de provincie; ‘even helemaal niks hoeven’, heet dat dan. Stapel boeken mee, heerlijk. Zij scannen de pagina’s diagonaal van linksboven naar rechtsonder. ’s Ochtends lekker met de honden langs het strand lopen en ’s middags een boek lezen. Zij zien geen letters maar herkennen de woorden en dat gaat een stuk sneller dan ze eerst letter voor letter te moeten lezen.

Feitelijk doet het er niet eens toe hoe de letters van elk woord gerangschikt staan, het menselijk brein scant, detecteert en corrigeert, zolang alle vereiste letters per woord er maar in voorkomen en de eerste en laatste letter op de juiste plaats staan.

Vlgones een oznrdeek op een Eglnese uvinrietsiet mkaat het neit uit in wlkee vloogdre de ltteers in een wrood saatn, het einge wat ble-gnairjk is, is dat de eretse en de ltaatse ltteer op de juitse patals saatn.

Eigenlijk leest Daniël geen boeken, hij gokt ze grotendeels. Hij raadt de meeste woorden aan de hand van een paar eerste letters, een eerste lettergreep.

Hoofdstuk 6

Hilde zag hoog op tegen haar vader en dat deden er meer. Mr. Simon Strijen was zeer actief in allerhande verenigingen en organisaties en was als vermogend man gul voor de gemeenschap.

Zijn daden als verzetsman bestonden onder andere uit het tijdelijk onderdak bieden aan verzetsmensen om deze uit handen van de Duitsers of landverraders te houden. Toen de Duitsers vier eeuwenoude beukenbomen wilden kappen voor meer parkeerruimte bij een door de bezetters ingenomen Apeldoorns hotel, had Strijen zich erheen gespoed om het neerhalen van de vier reuzen te voorkomen. Hij was resoluut de kamer van de Ortskommandant binnengegaan en had daar - beheerst als altijd - zijn beschaafde woede in volmaakt Duits geuit aan deze, eerder door Strijen geïmponeerde, dan gevaarlijk woedend geraakte Duitse officier. Terwijl zijn joodse schoonzoon Sándor Gazda verstopt achter de muur van de gezonken tuin zit, krijgt Strijen een stoel aangeboden en wordt hem een glaasje schnaps ingeschonken. Over de beuken wordt met geen woord gesproken. Strijen is op zijn hoede, maar veinst het moment als aangenaam en ontspannen te beleven. Het gaat tot vervelends toe over het perfecte Duits van Strijen. ‘Wer ist eigentlich Herr Strijen?’ Herr Strijen is iemand die met zijn gezin vele weken per jaar doorbrengt in het Oostenrijkse Ramsau. “Aber ja, natürlich,” zegt de Ortskommandant alsof het hem werkelijk interesseert, “doch moment mal, nein nein nein, wenn ich sie so anhöre, Herr Stijer war es? Ja, dan gibt es nie so etwas wie ein Österreichischer Akzent.”

Na een tweede glaasje schnaps moet de Ortskommandant tot zijn spijt het gesprek beëindigen. Hij zou het zeer waarderen wanneer het later eens zou kunnen worden voortgezet. Er is dan nog gesproken over Hilde en haar liefde voor Brahms en Simon Strijens liefde voor Schubert en hoe hij zelf graag Schubert zingt, niets bijzonders, maar toch... En ook kwam nog even Rainer Maria Rilke aan bod. De Ortskomman-

dant zou Herr Strijen graag nog eens ontmoeten en Simon moest z'n best doen zijn afkeer van de man en zijn voorstel te onderdrukken. Blij dat hij weer buiten stond, haastte Simon zich naar huis. Niet veel later werd de Ortskommandant uit Apeldoorn weggepromoveerd. Er werd niet gekapt, de beuken hebben de oorlog overleefd.

Hoofdstuk 7

Wanneer eind 1948 de inmiddels weldoorvoede, maar door uitslag geplaagde baby Daniël Reineck aan de zorg van Hilde en Sándor Gazda wordt toevertrouwd, zijn sinds hun eerste ontmoeting in Groot Brittannië bewogen jaren verstreken. Vrijwel niemand van de Hongaarse familie heeft de oorlog overleefd. Veel van Sándor's familie en vrienden, die in Budapest woonden, zijn daar op beestachtige wijze vermoord. Opgepakt en meegenomen naar de oevers van de Donau en daar gefusilleerd, zodat de Duitsers meteen van de lijken verlost waren. De gedachte aan zijn geliefde moeder, naakt en kaalgeschorren, opeen geperst met lotgenoten stervend in een gaskamer, heeft van Sándor Gazda een nog stillere, nog verder teruggetrokken man gemaakt, die slechts kleine, hem vertrouwde gezelschappen nog wel aan kan, maar die de grote wereld lijkt te hebben verlaten; gevlucht in zijn eigen wereld van kunst, literatuur en wetenschap. In archetypische zin geen familieman, geen vaderfiguur en ook geen vriendenman, wel een toegewijd echtgenoot voor zijn Hilde.

Op 19 juli 1944 werd Simon Strijen in de deuropening van zijn woning te Apeldoorn door twee hem onbekende personen neergeschoten. Hij overleed later op de avond in het ziekenhuis. De moordaanslag op Strijen was een vergeldingsactie voor de liquidatie door het ondergrondse verzet van een prominent N. S. B. 'er. Deze vergeldingsaanslagen van de bezetter op goede Nederlanders staan in de geschiedenis bekend onder de naam 'Silbertanne' moorden.

Hoofdstuk 8

Nu de hond ander voedsel krijgt, laat zij opvallend minder onwelriekende sluipwinden. Buiten lijkt het of de herfst de zaak niet wenst over te dragen aan de winter. Het is koud, waterkoud zoals dat vergoelijkend heet, alleen maar omdat het niet vriest. Het opgetaste hout in de kachel is verzakt tot een gloeiende massa en behoeft voorlopig geen aandacht. Iedereen is weg. Op Daniël na is het huis onbewoond. Hij heeft zich met een nieuw boek op de bank genesteld. Van het nog dichtgeslagen boek richt hij zijn blik omhoog en kijkt goedkeurend om zich heen: hij heeft het rijk alleen. Dat zijn allemaal gunstige voorwaarden, zo weet hij, maar geen garantie voor een geslaagde leessessie. Het kan heel goed zijn dat na het lezen van een dozijn regels vermoeidheid optreedt en tranende ogen. Eerst maar eens zien hoeveel pagina's het boek telt en een inschatting maken van de totale leesduur. Hij zal zich daarbij niet rijk rekenen. Daniël heeft dit keer gekozen voor de Nederlandse vertaling van 'The Catcher in the Rye' van J.D. Salinger. Het aantal pagina's valt hem mee en de vertelling is verdeeld over zesentwintig korte hoofdstukken, een vorm die zijn voorkeur geniet. Uitkomen bij het einde van een hoofdstuk is voor Daniël steeds een tussentijdse overwinning. Natuurlijk, het verhaal, daar gaat het om. Weet het zijn aandacht te trekken? Weet het verhaal hem gevangen te houden en belangrijker nog, zal het hem meeslepen, zal het hem niet loslaten, brengt het hem naar de letters van het allerlaatste woord? Veel korte hoofdstukken maken dat hij stapsgewijs te werk kan gaan. Het motiveert hem om net even langer door te lezen. Daniël zal halverwege elk hoofdstuk even vooruit bladeren en dan een keuze maken: nog twee en een halve pagina, okay, dan nog even dit hoofdstuk uitlezen. Daniël heeft de bank vervuild voor een stoel, die hij, alvorens zich daar zo comfortabel mogelijk in te nestelen, dichterbij de kachel heeft geschoven, hij kijkt nog een keer naar buiten, waar het uitgestorven

lijkt, zodat voorlopig niets aan de andere zijde van de vensters voor afleiding zal zorgen. Of het moeten de geelbruine bladeren zijn die aanhoudend uit de twee lindes voor zijn huis neerdwarrelen. Een rustig schouwspel, dat juist een bijdrage levert aan de ideale leesvoorwaarden die nodig zijn voor deze langzame lezer. Met uitzondering van dat ene blad dat in de linker bovenhoek van een van de hoge ramen in spinrag is terechtgekomen, waar het nerveus wappert alsof het leeft en in doodsnood verkeert. Het doet Daniël besluiten om al die oude en nieuwe spinnenwebben nu toch maar eens grondig te verwijderen. En buiten al het houtwerk schoonmaken, daar fleurt de woning enorm van op, alsof de schilder is geweest. Het nog steeds gesloten boek van Salinger wordt door Daniël terzijde gelegd, want hij wil eerst weten waarom de fauteuil waarin hij is gaan zitten, nauwelijks te verschuiven was geweest. Natuurlijk, houten poten van een zware fauteuil over een houten vloer gaat ook niet soepel, maar hij had toch onlangs de viltjes onder de poten vervangen? Daniël wil het meubel grondig gaan inspecteren maar bedenkt zich. Al was het maar om die verstofte matjes hondenhaar, onder en rond de stoelpoten, niet te hoeven verwijderen. Hij neemt opnieuw het boek ter hand, nestelt zich in de kussens, slaat het boek open en gaat op weg naar de eerste zin.

Salinger begint korzelig, haast onwillig met: "Als je het echt allemaal wil horen, dan wil je waarschijnlijk eerst weten waar ik geboren ben..." Die opening bevalt Daniël en hij weet vrijwel zeker dat dit werk geheel uitgelezen een plek in zijn boekenkast krijgt. Maar nee, na de eerste paar zinnen is hij al uit Salingers werk vertrokken. Het werk ligt alweer als een ding van samengebonden papier opengeslagen op zijn buik met het kaft naar boven. Wat is dat toch? Waarom zet het lezen van enkele zinnen in een nieuw aangevallen boek Daniël telkens aan om die bezigheid onmiddellijk weer te staken, om zich te laten insluiten door zijn eigen geschiedenis? Hij heeft zijn verhaal al zo dikwijls verteld. Hij vertelt graag, kan dat ook goed, vindt ook steeds weer een nieuw podium en een nieuw publiek.